

МОВНА ОСОБИСТІТЬ У СУЧАСНОМУ ПОЛІКОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Олена Кунашенко

У статті досліджено комунікативне забезпечення мовленнєвої здатності особистості та запропоновано теоретико-методичне забезпечення відповідних показників комунікативного критерію, що спрямовані на формування культури спілкування в сучасному полікомунікативному просторі.

Ключові слова: культура спілкування, показник, теоретико-методичне забезпечення, комунікативне забезпечення.

ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ В СОВРЕМЕННОМ ПОЛИКОММУНИКАТИВНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Елена Кунашенко

В статье исследовано коммуникативное обеспечение речевой способности личности и предложено теоретико-методическое обеспечение соответствующих показателей коммуникативного критерия, которые направлены на формирование культуры общения в современном поликоммуникативном пространстве.

Ключевые слова: культура общения, показатели, теоретико-методическое обеспечение, коммуникативное обеспечение.

LANGUAGE PERSONALITY IN MODERN POLICOMMUNICATIVE SPACE

Olena Kunashenko

In this article the communicative support of a personality's speech ability is researched. Theoretical and methodical support of the relevant indicators of communicative criteria aimed at forming the culture of communication in the modern policomunicative space is proposed.

Key words: communicative culture, indicator, theoretical and methodical support, communicative issues.

Освітній простір сучасності відображає система, що сприяє ефективному засвоєнню різних напрямів спеціалізованих дисциплін,

починаючи від вивчення фізичних властивостей, хімічних реакцій, оволодіння інформації про природу та закономірності явищ, що в ній

відбуваються. Але сучасний комунікатор, що поринає у вир наукової інформації, відчуває своєрідний дискомфорт у ситуації, коли мова йде про вміння правильно відповідно до норм літературної мови, логічно і дохідливо сформулювати думку або зрозуміло донести інформацію до співрозмовника. Наявність такої тенденції в полікомунікативному просторі має достатньо мотивацій для пояснення перешкод щодо розвитку спілкування та вироблення навичок культури мовлення. Вищі навчальні заклади не виробляють навичок розмірковувати над цією проблемою, спрямовуючи навчальний процес на оволодіння та засвоєння більшої кількості інформації стосовно навчальних дисциплін. Відповідна тенденція спостерігається і в повсякденному житті. Але слід ураховувати важливий фактор сучасного освітнього часопростору, що вказує на те, що на світовому ринку сьогодні висуваються значно високі вимоги до розвитку як професійних навичок, так і культури спілкування. Саме тому, **актуальність** нашого дослідження полягала в обґрунтуванні теоретико-методологічної основи розвитку культури спілкування комунікатора в умовах освітнього простору, професійної підготовки, ґрунтуючись на теоретичному аналізі сучасних моделей розвитку культури спілкування відповідно до вимог світових досягнень у галузі педагогіки.

У ході роботи над статтею опираємося на ґрунтовні наукові розробки авторів, методичні дослідження яких слугували підґрунтям під час експериментальної роботи, а саме доцільно висвітлити роботи Балакшина Ж. А., Вансовської Л. І., Прохоренка Г. В., Носс Н. І., Кан-Калика І. П., Зазюна І. А., Костриці Н. М., Свистуна В. І., Ягупова В. В., Хуторської А. В., Пассова Е. І., Грибана Г. В., Кучерука О. А., Козляковського А. П.,

Ловко О. В., Платонова К. К., Емельянова Ю. Н., Шапаря В. Б. [2]; [8]; [5]; [10]; [7]; [15]; [9]; [1]; [6]; [3]; [11]; [4]; [16].

Удосконалення культури спілкування сучасної особистості вимагає обґрунтування загальних методичних принципів підвищення ефективності цього процесу.

У першу чергу слід розкрити зміст понять «методи» (мовознавчий та педагогічний терміни) і «метод виховання», що становитиме об'єкт нашого дослідження в запропонованій статті. У педагогічному словнику метод (грець. *methodos* – шлях, спосіб пізнання, дослідження) – спосіб побудови й обґрунтування системи знань; сукупність відносно однорідних прийомів, операцій практичної дії або теоретичного освоєння дійсності, що належать до вирішення конкретного завдання [13, с. 197].

Спираючись на актуальність комунікативних здібностей сучасного спеціаліста агропромислового комплексу в сучасних умовах професійної діяльності **метою** статті було виокремлення комунікативного забезпечення формування культури спілкування, що, на нашу думку, сприятиме новому рівню формуванню культури спілкування сучасного комунікатора.

Формуючи мету дослідження, виокремлено **завдання**, що полягало у формуванні відповідної методичної бази, на основі якої розкрито показники комунікативного критерію, а саме: розвиток техніки мовлення сучасного комунікатора; оволодіння вміннями слухати співрозмовника; наявність та вміння оперувати професійним словниковим запасом.

Із метою встановлення сформованості в комунікатора комунікативного критерію проведено дослідження, що полягало у виявленні рівнів показників за допомогою таких методів: *анкетування, опитування, тестування.*

Попередньо виокремлені якісні критерії, рівні та показники, що слугували теоретичним підґрунтям для діагностування сформованості рівня розвитку культури спілкування під час констатувального експерименту.

Важливою умовою формування культури спілкування сучасного комунікатора є стимулювання їх прагнення до комунікативного самовдосконалення. Досягти цього можна шляхом посилення професійної спрямованості навчального процесу, наближення навчальних завдань, що пропонуються сучасним комунікаторам, до умов їх майбутньої професійної діяльності.

На шляху до усвідомлення особистості значення розвитку культури спілкування важливу роль відіграє особистість педагога, який здатен бути справжнім взірцем комунікативних умінь. Для такого викладача характерно і врахування особливостей людини, а звідси викладач повинен відволікатися від власних думок, знаходячи сенс сказаного учням і, відповідно, корегуючи їх мовлення, виправляючи неправильно вжиті слова або стилістично неправильно побудовані речення і, у такий спосіб, формувати діалог зі студентами, акцентуючи увагу лише на його особистості. Стосовно правильного педагогічного підходу влучно помітив І. В. Страхов, зазначаючи, що справжнього педагога повинно характеризувати простота в поведженні, щирість по відношенню до висловлювань студентів, довіра до студента без агресивної критики, прохання, що не перетворюється в благання, звертання без фамільярності, рекомендації та прохання без наказового способу їх відтворення, вимог без придушення самостійності особистості того, кого вони виховують, навчають, формують [14, с. 16].

Важливою педагогічною умовою вдосконалення культури спілкування майбутніх фахівців є забезпечення

професійної спрямованості навчання, що є можливим лише за умови правильного підбору методів та підходів навчання у викладанні фахових дисциплін та дисциплін гуманітарного циклу, що включає такі складові, як: розробка комплексу професійно орієнтованих ситуативних завдань, які б сприяли розвитку умінь ділового спілкування. Так, наприклад, значним недоліком на шляху формування культури спілкування майбутнього спеціаліста є недостатня кількість годин навчального курсу «Педагогіка і психологія», що вивчається лише протягом одного семестру на першому курсі і, у свою чергу, не здатен забезпечити достатній рівень соціалізації та професійної підготовки до міжособистісної взаємодії в майбутній професійній діяльності. Тому запропонований методичний комплекс здатен створити умови ефективного формування комунікативних здібностей та культури спілкування.

У зв'язку з тим, що зміст завдання полягав у виявленні рівнів комунікативного забезпечення сформованості в комунікатора культури спілкування щодо майбутньої професійної діяльності, були дані якісні характеристики кожному рівню, що відповідали комунікативному критерію.

Так, до **високого рівня сформованості культури спілкування** зараховано комунікаторів, які мають сформовані всі компоненти готовності до комунікативної взаємодії, тобто: володіння унормованою літературною мовою, з боку якісного засвоєння граматичних норм, лексичних, орфографічних, орфоепічних; достатній лексичний запас, уміння оперувати словниковим запасом у процесі «живої» комунікації; виявляти толерантне та доброзичливе ставлення до співрозмовника. Зазначений рівень оцінювався в чотири бали.

Комунікатори з **достатнім рівнем сформованості культури спілкування**

характеризувала здатність володіти орфографічними знаннями, умінням використовувати та логічно вмотивувати терміни спеціальності, логічно вибудовувати мовлення. Стосовно збагачення мовлення різноманітними засобами вираження для таких студентів даний процес становив труднощі, що виявлялися в розмірковуваннях стосовно подальшої побудови речення. Вищезазначений рівень оцінювався в три бали.

До середнього рівня сформованості культури спілкування та культури спілкування віднесено недостатню підготовку теоретичної бази комунікативних умінь та знань, процес спілкування протікав хаотично, без урахувань норм державної мови; і таких студентів характеризували стилістично та граматично непродумані репліки; зволікання думкою партнера по спілкуванню, акцент на власних міркуваннях та відстоювання їх. Необхідні здібності комунікативних умінь і культури спілкування проявлялися недостатньо. Такий рівень оцінено у два бали.

Низький рівень сформованості культури спілкування характеризувала абсолютна відсутність як теоретичних, так і практичних умінь та знань щодо організації ефективного процесу спілкування. Для комунікатора такого рівня взагалі була притаманна відсутність усвідомлення необхідності вдосконалення культури спілкування і самого процесу міжкомунікативного зв'язку. Даний рівень оцінено в один бал.

На першому етапі дослідження зорієнтовано увагу на вивчення сформованості **техніки мовлення** як показника комунікативного компонента, що є невід'ємною і важливою складовою культури спілкування та мовлення в цілому.

Роль та значення мовних знань важливо недооцінювати при підборі як методик, так і їх важливої ролі в

майбутній професійній діяльності. У першу чергу техніка мовлення буде ефективною тільки в тому випадку, якщо комунікативний стиль майбутніх спеціалістів у будь-якій сфері діяльності, його мовні та розмовні вміння, культура мови, відчуття мови, тактовність та послідовність будуть сформовані на достатньо високому рівні. Тому дослідження мовних умінь у комунікаторів проводилося під час вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що сприяло як ефективному формуванню даного показника, так і надавало можливість контролювати рівень розвитку мовлення (інтонація, тембр, паузи, дихання, культура мовлення) протягом засвоєння курсу. Дані дослідження реєструвалися в спеціальних бланках, що вміщували інструкцію і зміст показників, ступінь виявлення яких оцінювався у «4» бали.

Тестування експериментального дослідження дало можливість зробити висновок, що техніка мовлення для майбутніх фахівців відіграє значну роль у напрямі формування такого важливого показника, як культура спілкування.

Дана методика підготує і допоможе майбутньому фахівцю легше адаптуватися і соціалізуватися в ситуаціях полікомунікативного спілкування. Так, запропоновано апробовану методику діагностики комунікативної установки В. В. Бойко [12, с. 298–311]. Зокрема, даний метод сприяє мобільності особистості під час спілкування, їх умінню вільно, за власним бажанням та ініціативою, змінювати усталені форми спілкування. Результати тестування вказали, що тільки 8% комунікаторів мають високий рівень даної моделі спілкування. Для таких майбутніх фахівців притаманне вільне відчуття себе в комунікативній взаємодії з партнером, комфортне самопочуття і в ситуаціях, коли різко змінюється ситуація спілкування. Зокрема, для

таких особистостей притаманний вільний стиль спілкування та вміння прилаштовуватися під партнера по спілкуванню. Достатній рівень сформованості володіння технікою мовлення під час спілкування виявили 10 % опитаних, для яких були властивими такі якості: необхідність бути під час спілкування «самим собою», проявляти, залежно від ситуації спілкування, направленість мови на партнера, тобто схильність до партнерства під час спілкування. Середній рівень вияву даного показника комунікативного забезпечення мовленнєвої здатності властивий для 15 % комунікаторів, які володіли технікою мовлення під час спілкування здебільшого ситуативно. Зокрема, слід указати, що такі студенти здатні «одягати маску», за якою властиво приховувати справжню енергетику негативного налаштування комунікативної установки, що здебільшого є зрозумілою для сенсорних систем партнера. Саме тут з'являються проблеми, якщо людина намагається маскувати свій негативний настрій по відношенню до оточуючих, наприклад, на роботі. Справа у тому, що коли ви змушуєте себе стримуватися, бути коректним, виникає стан напруження. За даними тестування 20 % опитаних виявили стабільність під час спілкування, інколи деяку ригідність, безініціативність, відтворюючи типову модель спілкування.

Вивчення сформованості в опитуваних респондентів такого важливого показника комунікативного критерію, як уміння слухати співрозмовника ми використовували спеціально адаптований тест М. Снайдера «Чи вмієте Ви слухати?» під редакцією Райгородського Д. Я. [12, с. 559–561]. У тесті запропоновано вказати на ситуації, що викликають у Вас незадоволення або роздратування під час розмови з будь-якою людиною, товаришем, співробітником, керівни-

ком, випадковим співбесідником. Зокрема, тест спрямований на виділення головного в повідомленні, утримуванні уваги на повідомленні співрозмовника, вміння аналізувати хід власної бесіди, через відповідну реакцію співрозмовника, у ролі якого можуть виступати різні соціальні групи осіб. Запропонований тест дає можливість оцінити рівень розвитку та сформованості в комунікатора уміння слухати партнера під час бесіди: високий, достатній, середній або низький.

За результатами тестування, що відображенні в таблиці 1, можна схарактеризувати загальну картину вміння слухати співрозмовника під час бесіди. Так, можна стверджувати, що між респондентами контрольної та експериментальної груп немає кардинальних відмінностей щодо сформованості даного показника. 18 % респондентів виявили найкращий показник сформованості вміння слухати, що характеризує їх як прекрасних співбесідників, здатних сформувати власний стиль спілкування і бути прикладом для оточуючих. Для 20 % опитаних було характерним певне нерозуміння партнера в ході бесіди, що вказувало на те, що такі респонденти не надали можливість співбесідникові сформувати думку. У категорії таких особистостей спостерігалися тенденції щодо розходжень власного темпу мислення до мови співбесідника. 24 % респондентів виявили середній рівень комунікативних умінь. Для таких респондентів характерне вміння уважно вислухати свого співрозмовника, інколи втручаючись у монолог, ставлячи запитання. Але деякі відволікання від теми бесіди: занурення у власні думки, відчуття роздратування від того, що «про це можна було й не говорити, і так зрозуміло», або ж власна думка стосовно того чи іншого предмета дискусії, – призводять до втрати ходу бесіди, відволікання від її теми.

Показник низького рівня становив 27 %. Даний показник характеризували такі недоліки щодо сформованості вміння слухати: невміння дослухати до кінця співбесідника, не толерантне ставлення до висловлювань співрозмовника, неетичні та невчасно поставлені запитання, що відволікають від головної думки співрозмовника, ігнорування співрозмовника (вдають ніби слухають, але при цьому зайняті власними думками), змінюють хід бесіди, через неприємні для них питання.

Подальша експериментальна робота проводилася в напрямі вирішення завдання, що полягало у виявленні вміння оперувати професійним словником комунікатором. Зокрема, сформованість даного показника, який включено до експериментальної перевірки констатуючого експерименту, не обмежувалася лише термінами, що характерні для фахової підготовки. Не полишено осторонь і лексику та термінологію, пов'язану з економічною, правовою, політичною і духовною сферами. Вузькоспрямованість підбору термінології не сприяла б, на нашу думку, гармонійному розвитку особистості майбутніх фахівців у період навчання, а навпаки, не надавала можливості йому в повній мірі виявити весь арсенал лексичного запасу під час бесіди з колегами або підлеглими в майбутній професійній діяльності; для таких респондентів важко було б адаптуватися і в ситуаціях комунікативного зв'язку з міжнародними партнерами.

Для ефективного вияву сформованості даного показника запропоновано систему вправ та завдань, що включені до вивчення курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Дані вправи та завдання використовувалися з навчального посібника «Методика навчання студентів спілкування в управлінській діяльності» авторів Костриці Н. М., Свистуна В. І, Ягупова

В. В. [7, с. 37; с. 48, с. 69; с. 119; с. 149]. Результати апробованих практичних вправ, у ході констатувального експерименту, показали, що найвищий рівень сформованості показника вміння оперувати професійним словниковим запасом виявили 13 % опитаних, для яких були характерними легкість у підборі синонімів до термінів професійного спрямування; вони найкраще обирали з тексту найдоречніші слова для висловлювання думки; уміли, розкривши дужки, обирати найдоцільніше слово-відповідник певному терміну або поняттю; безпомилково групували хаотично запропоновані слова в синонімічні ряди тощо. Для 18 % респондентів достатнього рівня були характерними деякі недоліки щодо правильного підбору синонімів до запропонованих слів, тобто синоніми не точно передавали значення терміну. Труднощі викликали щодо вправ із завданнями вибору найдоцільнішого слова, що поставлені в дужки. Для категорії респондентів, які виявили середній показник наявності та вміння оперувати професійним словниковим запасом (25 %), характерні недоліки щодо підбору синонімів до слів іншомовного походження, значення яких не було зрозумілим або розумілося на інтуїтивному рівні, зокрема, характерні помилки спостерігали і під час добору зі слів, що в дужках потрібні за змістом слова і, відповідно, обиралося неправильне відмінкове закінчення слова. 28 % студентів, у свою чергу, виявили найнижчий відсотковий рівень сформованості даного показника. Кожне із завдань становило труднощі, що свідчило про слабку підготовку до ситуацій комунікативної взаємодії в майбутній професійній діяльності.

Спостереження за проведенням констатувального експерименту щодо сформованості важливого критерію комунікативних умінь та культури

спілкування в респондентів, що здійснено за допомогою тестів, анкет, вправ, завдань та опитування, дозволило зробити висновок про те, що сформованість культури спілкування в майбутніх фахівців має в цілому середній результат. Цей факт, безумовно, вплинув на вибір методик для формуючого експерименту, тому що під час підбору тестів, вправ,

завдань, опитування враховувався високий рівень володіння культурою мови та набуття комунікативних знань.

Дані всіх проведених досліджень під час констатувального експерименту заносилися до таблиці 1, що дозволило вивести середній бал сформованості в комунікаторів комунікативного компонента забезпечення мовленнєвих здібностей.

Таблиця 1

Рівень сформованості комунікативного компонента мовленнєвої здатності майбутніх фахівців

Показники комунікативного критерію	Рівні сформованості в %			
	Високий	Достатній	Середній	Низький
Техніка мовлення вміння слухати співрозмовника	8 %	10 %	15 %	20 %
Уміння слухати співрозмовника	18 %	20 %	24 %	27 %
Наявність та вміння оперувати професійним словниковим запасом	13 %	18 %	25 %	28 %
Середній показник комунікативного компонента	21,6 %	26,6 %	35,5 %	41,6 %

Результат дослідження виявив, що фахівці **середнього** рівня сформованості культурологічного критерію за зазначеними вище показниками виявили найвище відсоткове значення, що складало 35,5%. Вони дещо відволікалися від теми бесіди, занурюючись у власні думки, що призводило до втрати ходу бесіди, відволікання від її теми; таких респондентів характеризували стилістично та граматично непродумані репліки. Високий відсотковий показник, що складав 41,1% фахівців, характеризував їх за **низьким** рівнем готовності до комунікативної взаємодії. Для них були характерними абсолютна відсутність як теоретичних, так і практичних умінь та знань щодо організації ефективного процесу

спілкування. Для респондентів такого рівня взагалі притаманна відсутність усвідомлення необхідності вдосконалення культури спілкування. До **достатнього** рівня готовності до комунікативної взаємодії та сформованості культури спілкування належали респонденти, які становили у відсотковому значенні 26,6%. Такі респонденти виявляли здатність володіти орфографічними знаннями, умінням слухати співрозмовника, логічно вибудовувати мовлення. Стосовно збагачення мовлення різноманітними засобами вираження для таких респондентів даний процес становив труднощі, що виявлялося в розмірковуваннях щодо подальшої побудови речення. До **високого** рівня прояву комунікативного критерію

ОСОБЛИВОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ
В ТЕХНОЛОГІЗОВАНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

15. Хуторской А. В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя / А. В. Хуторской. – М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.

16. Шапарь В. Б. Практическая психология. Психодиагностика групп и коллективов: учеб. пособие / В. Б. Шапарь. – Ростов н/Д.: Феникс, 2006. – 448 с.